

Alkon myyjät olivat lakossa 29. 3.—27. 4. 1985. Lehdistölle lakko tarjosi ykkösluokan aiheen, josta kirjoitettiin runsaasti. Lakon alla julkisuudessa oli esillä myös pari alkoholipoliittista aloitetta: hallituksen esitys alkoholilain uudistamiseksi, jota julkisuudessa laajasti vastustettiin, sekä hallituksen terveystoimintaselonteko eduskunnalle, jonka yhteydessä sosiaali- ja terveysministeri esitti tasokorotusta alkoholin ja tupakan hintoihin. Nämä lisäsivät osaltaan kiinnostusta alkoholiasioihin ja mahdollisesti sävyttivät mielipiteitä.

Suoranaisesti lakkoon liittyvää kirjoittelua voi jäsentää ensinnäkin aiheiden mukaisesti. Lehdistö seurasi lakkoneuvottelujen kulkua, kertoi osapuolten kannanotoista ja tunnelmista, kuvasi ihmisten suhtautumista ja sopeutumista lakkoon, esitti tietoja ja käsityksiä lakon vaikutuksista. Lisäksi lakko kirvoitti esiin kannanottoja suomalaisesta alkoholipoliitikasta yleensä.

Toisaalta kirjoittelua ei voida tarkastella pelkästään kuvauksena tapahtumista ja ihmisten suhtautumisesta niihin, vaan yleisemmin puheena tai diskurssina ja samalla ilmauksena yleisemmästä asiasta: suomalaisten suhtautumisesta alkoholiin. Tällöin juttuja luetaan hieman samaan tapaan kuin myyntejä, kohdistuen huomio niiden ”toisen asteen” merkityksiin. Kun ihmiset sanovat tai tekevät jotain suhteessa lakkoon, he ilmaisevat samalla suhtautumistaan alkoholiin. Sama koskee näiden asioiden raportointia lehdistössä.

Tarkastelun aineistona olen käyttänyt Eila Turusen Alkon kirjasto- ja tietopalvelussa toimittamaa päivittäistä lehdistökatsausta ajalta 20. 2.—31. 5. 1985. Siihen kootaan alkoholiasioita käsittelevät lehtikirjoitukset, jotka on saatu kirjasto- ja tietopalvelun jatkuvasti seuraamista kahdeksastatoista sanomalehdestä, Alkon paikallisosastojen lähettämistä leikeistä, jotka kattavat yli 150 maakunta- ja

paikallislehteä, sekä Sitan (Sanomalehtien ilmoitustoimisto Oy) seurannasta, joka kohdistuu koko suomalaiseen aikakauslehdistöön. Toimitusvaiheessa aineistoa hieman karsitaan, ei kuitenkaan kannanottoja sisältäviä juttuja. Aineisto antanee kuvan lakkoa koskevasta kirjoittelusta, etenkin kun ei haluta laskeskella eri asioille omistettuja palstamillimetrejä.

Neuvottelujen kulku

Viinattoman vapun mahdollisuus nousi näköpiiriin jo talvella (Kansan Uutiset 20. 2.). Jännitystä lisäsi etenkin se, että sekä hotelli- ja ravintola-alan että Alkon myyjien sopimukset päättyivät 28. 2. Epävarmuus neuvottelujen lopputuloksesta jatkui koko maaliskuun. ”Alkon myyjät hylkäsivät tarjouksen”, otsikoivat useat lehdet tiedon neuvottelujen kulusta 14. 3. Vasta 29. 3. tiesivät lehdet kertoa, että ”lakko sulkee viinakaupat — ravintolat auki”. Alkon myyjät jäivät yksin lakkorintamaan. Lakon ennakoitiin yleisesti kestävän kauan (esim. Helsingin Sanomien ja Aamulehden artikkelit 30. 3.). Valtakunnansovittelija Teuvo Kallion mielestä Alkon myyjien lakko oli ”laskuvirhe” monestakin syystä:

”Esimerkiksi yleiset asenteet alkoholiin ovat muuttuneet. Nyt on vallalla yleinen innostus raittiimpaan elämäntapaan, eikä kansa enää näänny Alkon kiinnioloon. Toinen laskuvirhe on siinä, että alkoholia myydään joka tapauksessa: ravintolat ovat auki, ja keskiolutta myydään kaupoissa, toteaa Kallio. Painetta lakon lopettamiseksi ei synny, niin kuin vielä kymmenen vuotta sitten. — Eikö työntekijäpuoli uskonut työnantajan linnoittautuvan niin vahvasti kahden muun Alkon työntekijäryhmän kanssa tehtyjen sopimusten taakse. Neuvotteluvaihekin ennen lakkoa oli lähinnä osapuolten itsekseen puhumista, toteaa Kallio.” (Uusi Suomi 11. 4.)

Lakon kahden ensimmäisen viikon aikana

neuvotteluissa ei tapahtunut mitään näkyvää. ”Alkon tilanne: Ei edistystä lähiaikoina”, totesi Demari 13. 4. Tilanne kuitenkin liikahti 17. 4.:

”Alkon myyjien lakkokenraali Seppo Mannila houkuttelee työnantajaa liikahtamaan lakon lopettamiseksi: ’Lakko on ratkaistavissa yhden yön neuvotteluilla.’” (Uusi Suomi 17. 4.)

Myöhemmin Mannila ”myönsi, että mm. yleisön happamahko suhtautuminen oli lisännyt paineita sopimukseen” (Helsingin Sanomat 28. 4.).

”Sovittelu Alkon lakossa alkaa”, kertoivatkin lehdet 19. 4. Tämä neuvottelukierros kuitenkin kariutui, ja 23. 4. useat lehdet arvelivat lakon kestävän todennäköisesti yli vapun. Miellipiteet alkoivat kuitenkin kallistua lakon jatkumista vastaan. ”Alkon lakko aika lopettaa”, otsikoi Karjalainen artikkelinsa 24. 4. Pääjohtaja Heikki Kosken esittämä arvio 200—300 miljoonan markan menetyksistä alkoholin myynnissä ja varastojen täyttymisen uhka toukokuun puoliväliin mennessä nousivat näkyvästi esiin läpi koko lehdistön. Lakon loppuminen tuli silti odottamatta. ”Yllätyssopu — viinaa vapuksi”, otsikoi Turun Sanomat 28. 4.

Lakon osapuolet

Vaikka neuvottelujen kulkua seurattiin tarkasti, ei kuitenkaan näytä siltä, että lukijat olisivat saaneet jäsenyneen kuvan siitä, mistä lakossa oli kysymys. Sen jälkeen kun kevään muut lakkouhat oli saatu selvitettyksi, Alkon lakosta tuli erillistapaus, ja koko huomio kohdistui myyjien palkkaukseen ja työoloihin. Neuvottelujen toinen osapuoli, Liiketyönantajain keskusliitto, jäi julkisuudessa pimementoon. Vain eräät vasemmistolehdet näkivät lakon taustalla työnantajien pyrkimyksen pitää yllä koko kaupan alan matalapalkkaisuutta. ”LTK:n linja vei Alkon lakkoon”, otsikoi Kansan Tahto 2. 4. Sama näkemys tuli esiin eräissä yleisönosaston kirjoituksissa:

”Hyväksyn lakon, koska Alkon myyjillä on sen verran rohkeutta ja henkistä ryhtiä, etteivät noin vain suostu erilaisten poliittisten huijareiden suositelemaan Pekkas-ratkaisuun.” (Ilta-Sanomat 19. 4.)

Paljon yleisemmin Alkon myyjät kuitenkin nähtiin erityisryhmänä, joka päinvastoin kuin muut kaupan alan työntekijät tavoitteli itselleen erikoisetuja. Lakon johto pyrki omassa tiedottamisessaan painottamaan etenkin osa-aikaisten myyjien heikkoa asemaa. Ero vakinaisen ja osa-aikaisen myyjän välillä näyttää kuitenkin jääneen suurelle yleisölle loppuun saakka hämäräksi.

Lakon varsinaiseksi toiseksi osapuoleksi yleisesti ymmärrettiin alusta lähtien valtio:

”Todellinen ongelma on kuitenkin siinä, että valtiovaltamme ei tule kovinkaan pitkää aikaa toimeen ilman alkoholikaupasta saatavia myyntituloja.” (Länsi-Suomi 16. 3.)

Alkossa tehdyt alustavat arviot myynnin menetyksistä tuotiin julkisuuteen lakon puolivälissä. Jälkeenpäin, 17. 5., useissa lehdissä esitettyjen laskelmien valossa ne olivat varsin realistisia. Merkillepantavaa tässä on se, että vaikka valtiovarainministerin huoliin lakon johdosta viitattiin useita kertoja, häntä ei haastateltu. Ainoastaan yhdessä jutussa haastatettiin valtiovarainministeriön budjettisihteeriä lakon valtionaloudellisista seurauksista (Kaleva 27. 4.). Julkisuudessa Alko siis nähtiin keskeiseksi vaikuttajaksi alkoholipolitiikassa. Alkon johdon lausunnot esitettiin asiallisesti; maakunta- ja paikallislehdet kääntyivät säännönmukaisesti Alkon paikallisjohtajien puoleen saadakseen tilanneselostuksia.

Joitakin epäilyjä Alkon asemasta lakko kuitenkin jätti kytemään:

”On väitetty, että käsky lopettaa Alkon lakko tuli korkealta taholta. Perusteena olisi esitetty, että valtiolla ei ole varaa menettää varmoja viinanmyyntituloja. Näin voi olla ja saakin olla. Nyt sopii ja pitää vain kysyä: mikä onkaan Alkon rooli suomalaisessa alkoholipolitiikassa? Johdetaanko alkoholipolitiikkaa Alkosta vai jostakin muualta? Jos alkoholipoliittiset päätökset tehdäänkin käytännössä muualla kuin Alkossa, pitäisikö tämä myös selvästi kansalle sanoa. Vai onkohan Suomessa muuta alkoholipolitiikkaa kuin hinnankorotukset ja joutavanpäiväinen paimentaminen?” (Porin Sanomat 4. 5.)

Suhtautuminen Alkon myyjiin

Lakon osapuolista huomio kohdistui ennen

muuta Alkon myyjiin. Kannanotot heidän vaatimuksiinsa olivat valtaosaltaan kielteisiä niin lehtien artikkeleissa ja uutishaastatteluissa kuin yleisön kirjoituksissakin.

”Ei Alkon lakolla suosiota niitetä”, arveli haastateltu myyjä lakon alkaessa (Kansan Uutiset 29. 3.), ja hänen arvelunsa osoittautui oikeaksi.

Etenkin pakinoissa ja yleisönosastoissa esitettiin varsin tunteenomaisia näkemyksiä Alkon myyjien ominaisuuksista ja heidän työnsä vaativuudesta:

”Millä oikeudella Alkon myyjät uhkaavat aloittaa lakon, eihän heidän työnsä ole kuin tavallista myyjän työtä.” (Kaleva 26. 3., yleisönosasto)

”(...) leveän ja korkean tiskin takaa kuiskaamme julki kulloisenkin halumme ja alistumme nöyrästi itsetietoisien, kylmäsilmäisten valtion viinan myyjien arvioitavaksi.” (Juha Numminen, Apu 11/85)

”Työn oppii entisen Alkon myyjän mukaan 30 sekunnissa.” (Kari Huoviala, Helsingin Sanomat 30. 3.)

”Delfiinit Alkon myyjiksi.” (Tamperealaisen pakinoitsija Hannu Aho 25. 4.)

Yhteenvedossa Helsingin Sanomien mielipidesivulla käydyistä keskustelusta todettiin, että ”näin yksipuolisen tuomitsevaa keskustelua ei ole aikaisemmin käyty mielipidesivun olemassaolon seitsemänä vuotena” (Helsingin Sanomat 30. 4.).

Tätä taustaa vasten ei ole ihmeellistä, että lakkolaiset tunsivat itsensä kaltoin kohdelluiksi: ”Kaikki lyövät meitä kuin vierasta sikaa” (Iltalehti 18. 4.). Heidän keskuudessaan esiintyi myös epäilyjä yleisen mielipiteen tarkoituksellisesta johtamisesta lakkolaisia vastaan. On kuitenkin syytä todeta, että ensimmäiset myyjien vastaiset yleisön kannanotot ilmestyivät jo paljon ennen lakon alkua (Länsi-Savo 8. 3.; Aamulehti 18. 3.). Myyjien vastineet ja haastattelut, kuvaukset heidän työstään sekä uutiset lakossa olevien mielialoista olivat myös näkyvästi esillä lehdistössä, samoin kuin Liikeväen liiton tukikannanotot. Nämä eivät kuitenkaan riittäneet saamaan yleistä mielipidettä vakuuttuneeksi lakon oikeutuksesta.

Puolustajiakin lakkolaisilla oli, mutta harvassa:

”Ihmettelen kovasti, kuinka voi olla näin vielä tämän päivän Suomessa, että toiset työläiset tarjoaa kenkää toisille työläisille. Tämän päivän Suomessa kyllä on työnantajat pitäneet tarpeeksi huolta ulospotkaisemisesta. Älkää hyvät tarjoilijat ja sairaanhoitajat lähtekö tälle tielle.” (Uusimaa 30. 4., yleisönosasto)

Eri lehtien suhtautuminen lakkolaisiin heijastaa tietenkin lehden poliittista linjaa. Johdonmukaisimman tukijansa lakkolaiset saivat Tiedonantaja-lehdestä. Lakon päätyttyä eräät sosialidemokraattiset lehdet puolestaan ihmettelivät:

”Tiedotusvälineiden suhtautuminen lakkoihin ei, se täytyy sanoa, noudata myöskään mitään lainalaisuutta. Pienipalkkaisten liiketyöntekijöiden taistelua tuki vain harva, kun taas lääkäriä löytyi monenlaista kannatusta. Ehkä se kertoo vähentyneestä solidaarisuudesta ja uusista arvostuksista.” (Eteenpäin; Turun Päivälehti 30. 4.)

Lakon päättyessä tunteet lauhtuivat nopeasti. Myyjien mukaan ”asiakkaat suhtautuivat ovien aukaisemiseen hyvin asiallisesti, ilman irvailuja” (Uusi Suomi 30. 4.)

Hamstraus, keskiolut, ravintolat

Paljon huomiota saivat osakseen tavat, joilla lakon aiheuttamaa vajausta alkoholin saannissa korvattiin.

”Aiotko ostaa varastoon”, kysyi Demari katugallupissa 27. 3., ja hamstraustunnelmia raportoitiin eri puolilta maata 29. 3. Keskioluen kaupan todettiin yleisesti lakon alettua huomattavasti kasvaneen ja siiderikin sai uusia ystäviä. ”Alkon lakko pyörittää panimoita ylikierroksilla”, totesi Uusi Suomi 2. 4. Lakon vanhetessa Mallasjuoman tiedotuspäällikkö halusi kuitenkin oikaista käsityksiä: ”Oluen myynnin lisäystä liioiteltu” (Aamulehti 19. 4.).

Ravintolat saivat osansa lakon hyödyistä. ”Härliga tider för krogarna”, kertoi Hufvudstadsbladet 11. 4. Lakko ei niinkään näyttänyt tuntuneen ruoka- ja tanssiravintoloissa, mutta ”korttelikapakat elävät kulta-aikaa”, totesi Helsingin Sanomat 21. 4., samoin monien muiden kaupunkien lehdet:

”Pubien ja lähiökapakoiden hämyssä tuopinkal-

listelijoiden määrä on ehtynyt lisääntyä jo huomattavasti.” (Hämeen Sanomat 3. 4.)

Jälkiarvioinneissa päädyttiin samaan tulokseen:

”Alkon lakko antoi ravintolaelinkeinolle kauan kaivatun piristysruiskeen.” (Kauppalehti 10. 5.)

Toistuva havainto oli myös seuraava:

”Korkille astuneita ravintolaan yrittäjiä on vähemmän. Juopuneiden sisäänpyrkijöiden kanssa ei tarvitse neuvotella saati räihinöidä.” (Salon Seudun Sanomat 15. 4.)

Mahdollisuus saada ravintoloista alkoholia kotikäyttöön askarrutti monia, ja Alkokin oli asiasta huolissaan: ”Pimeitä pulloja ravintoloista?” (Iltalehti 25. 4.). Asiakkaat saivat myös neuvoja:

”Jo nyt pikkuravintoloissa istuskelee illan mittaan asiakkaita, jotka tilaavat koskispaukun toisen perään eikä kannista näytä olevan tietoaakaan. Heillä on mukana pöydän alla suurisuinen pullo, johon nelisenttisen voi nopeasti kumota. Kunhan muistaa, ettei ota jäitä. Eikä se pullon hinta niin hirmuiseksi tule — ei ainakaan jos vertailee hintaa asiantuntijan pimeän pullon hinta-arvioihin.” (Iltalehti 13. 4.)

Pimeät pullot ja omat juomat

Pimeän pullon saanti ja hinta olivat tiiviin huomion kohteina, vaikka markkinat ilmeisesti jäivätkin verraten suppeiksi. Poliisiin mukaan tämä johtui siitä, että ”lakko tuli runsas viikko sitten salakauppiaille hieman varkain. Vaikka sitä osattiinkin odottaa, suuria varastoja eivät pimeät kauppiaat ennättäneet hankkia. Poliisille tilanne on mieluisa” (Helsingin Sanomat 9. 4.).

Muutamat lakonaikaiset murrot alkoholi-myymälöihin saivat tavanomaista enemmän huomiota, samoin varkaiden isku Unkarin suurlähetystöön (Iltalehti 11. 4.) ja ilmitulleet pontikankeittot. Näitä tapauksia ei kuitenkaan ollut paljon: ”Vielä emme ole saaneet tehtailusta mitään hätkähdyttävää tietoomme”, kertoi komisario Aulis Kosonen Ilta-Sanomille 16. 4. Myöhemmin ”poliisi arvioi pontikankeittä-

jien määrän kaksinkertaistuneen Alkon lakon jatkuessa” (Ilta-Sanomat 26. 4.).

Eräät toimittajat kävivät itse tarkistamassa pimeän pullon saantia, yleensä niukoin tuloksin:

”Pimeän pullon perässä — Öinen kierros Helsingin trokauspaikoilla osoitti, ettei Alkon lakko ole vilkastuttanut katukauppaa.” (Mattiesko Hytönen, Helsingin Sanomat 6. 4.)

Myös neuvostoturistien todettiin yksittäistapauksissa paikkaavan Alkon jättämää aukkoa (Ilta-Sanomat 10. 4.).

Eryityisesti Koskenkorva-pullon hintaa seurattiin. Noteeraukset olivat jo lakon alkupäivinä 250—300 markkaa (Ilta-Sanomat 2. 4.; Ilkka 3. 4.), ja tällä tasolla ne pysyivätkin:

”— Paljonko?

— Kakspuolsataa.

— Täh? Yhdestä Koskenkorva-pullosta kaks ja puolsataa! Kuse housuusi!

— Ota tai jätä; on tästä kolmesataakin maksettu.” (Varkauden Lehti 24. 4.)

Huippuhintoja huhuttiin maksetun jossain muualla kuin omalla paikkakunnalla:

”Etelä-Suomessa ovat pinttyneimmät ja rikkaimmat makselleet ns. pimeästä pullosta liki 400 markan hintoja.” (Liitto 10. 4.)

Kuopiossa taas tiedettiin Kokkolassa maksetun Koskenkorva-pullosta 500 markkaa (Savon Sanomat 30. 4.).

Myös omatoimisuuden ja yritteliäisyyden lisääntyminen pantiin merkille:

”Sahtimaltaille kova kysyntä.” (Aamulehti 4. 4.)

”Kauppojen hiivatiskeillä ja sokeritopilla käy kuhina.” (Ilkka 4. 4.)

Iltalehden mukaan myös kotiviinitarvikkeilla oli ”hirmu kysyntä”. Lehti antoi lukijoilleen yksityiskohtaiset kotiviinin valmistusohjeet ja lupasi, että ”vahvakin viini ehtii vapuksi” (13. 4.). Vaatimattomampaan gastronomiseen tasoon tyytyi Salon Seudun Sanomat esitellessään 20. 4. ”Sontiac”-juoman valmistusta, ominaisuuksia ja käytön seurauksia otsikolla ”Kuinka saan ystäviä ja menestystä lakon aikana”:

”Koska vappuna on ympäristön paineesta suorastaan pakko oksennella ja sammua, Sontiac on juuri tähän juhlapäivään erinomaisesti soveltuva aine.”

Korvikkeet

Huolestuneempaan sävyyn kirjoitettiin korvikejuomien, etenkin kolinan ja Lasolin, menekistä ja niiden käyttäjistä:

”Mutta mikä ihme täällä haisee? Haju on yhtä aikaa imelä ja pistävä, sekoitus hajuvettä ja likaa. Se käy jonossa jokaisen nenään. Näin läpitukenvasti ei haise mikään, mikä se voi olla?”

Se on korvikealkoholin haju, joka oli kyllästännyt parrakkaan miehen ihon ja vaatteet. Hänen silmänsä näyttivät sairailta, hänen ympärilleen syntyi metrin kehä tyhjää. Pari viikkoa sitten hän oli tavallinen viinalta haiseva nuorehko alkoholisti, nyt kammoksuttu kauhistus.” (Turun Päivälehti 16. 4.)

Kuva korvikkeiden käytön laajuudesta muodostui kuitenkin ristiriitaiseksi. Etenkin otsikoissa korostettiin käyttäjien määrän kasvua: ”Rappioalkoholistit siirtyneet korvikkeisiin”, otsikoi Uusi Suomi 16. 4., vaikka saman jutun sisältö ei antanutkaan tukea päätelmälle:

”Korvikeaineiden käyttäjien määrä ei lakon aikana ole kasvanut hälyttävästi, kerrotaan Helsingin huoltopoliisista.”

Vaikeus saada asiasta selvää kuvaa johtunee siitä, että toimittajien maailma on etäällä korvikkeiden käyttäjien elämästä. Varsin monet lehdet näyttävätkin turvautuneen Helsingin huoltoviraston toimistopäällikön haastattelun, jonka mukaan tilanne on selvä:

”Kun kerran asunnottomalla kroonisella alkoholistilla ei ole mahdollisuuksia päästä ravintolaan eikä alkoholia ole muuten saatavilla, hän turvautuu korvikkeisiin.” (esim. Kansan Tahto 11. 4.; Savon Sanomat 12. 4.)

Mutta samassa jutussa HYKS:n myrkytyskeskuksen johtaja kertoo:

”Korvikkeiden käyttö ei ole toistaiseksi nostanut myrkytystapausten määrää. — Korvikkeiden käyttäjät ovat sittenkin marginaalinen ihmisryhmä

enkä usko, että edes lakon aikana korvikkeiden käyttö leviää.”

Myöhemmät tutkimustulokset antavat tukea lähinnä tälle jälkimmäiselle näkökannalle:

”Alkon myyjien lakon aikana korvikkeita käyttivät lähinnä ne, jotka muutenkin käyttivät niitä. Uusia käyttäjiä ei sanottavasti ilmaantunut.” (Murto & Niemelä 1985)

Yhdessä jutussa asiasta on pyritty hankkimaan omakohtaista tietoa:

”Tehdaskadun päässä on puutalo, jonka jokainen salolainen tietää olevan olemassa, mutta jonne harva poikkeaa sisään. Ovet eivät häävin kutsuvilta näytä, ikkunoiden säröt on paikattu pahvilla.

(...)

Mitenkäs Lasol ja muut korvikkeet. — Me ei käytetä. Tätä vaan, näyttää Tapsa kaljapulloa. — Ja tuota, viittaa mies nurkassa pulputtelevaan kiljutonkkaan. — Jos ei kaupasta saa viinaa, eikä kaljaan riitä rahat, niin sitten ollaan ilman.

Voiko ilman olla? — Voi olla ja pakkokin joskus on. Viis päivää voi ryypätä, mutta sitten täytyy pitää paussi, menee paikat sekasin.

(...)

Kaikilla on tarinansa, surullinen tai vähemmän onneton. Eivät he valita, eivät näytä murheellisilta. Heidän tapansa elää on suurempi ongelma meille kuin mitä he näyttävät sen itselleen olevan.” (Tiina Vahtera, Salon Seudun Sanomat 21. 4.)

Tällainen juttu on poikkeus lakonaikaisesta lehtikirjoittelusta. Yleensä kuilu tavallisten ihmisten ja poikkeavien alkoholin käyttäjien välillä näyttää lakon aikana syventyneen. Jukka-Pekka Lappalainen raportoi kadun tunnelmia seuraavasti:

”Hei kuule kaveri, voitsä pistää markan, mahaa polttaa, mun täytyy saada jotain, etten mä kuole . . . Voitsä jelpkaa? — En, p-le. Suomessa saa vapaasti kuolla! Erottajalta siepattu keskustelu, oli osa Alkon lakkoa 1985.” (Helsingin Sanomat 1. 5.)

”*Matkalla kohti autuutta —
Systembolaget Suomipojan taivas*”

Näin totesi Iisalmen Sanomat 5. 4. Matkailu rajojen taa alkoholin hankkimiseksi oli asia, josta lehdistö kaikkein eniten innostui.

Suurimmat joukot ja kiihkeimmät jonotustunnelmat raportoitiin Haaparannasta. Ryn-
täys Systembolagetiin alkoi heti ensimmäisen
lakkoviikonlopun jälkeen ja jatkui koko lakon
ajan:

”Viinanmyyjien piinaviikko — Pohjois-Ruotsi
varautunut suomalaisten rynnäkköön.” (Helsingin
Sanomat 2. 4.)

”Satojen metrien jono.” (Ilta-Sanomat 4. 4.)

”Viinabussit virtaavat Haaparantaan — Kan-
salla on kaamea jano.” (Seura 12. 4.)

Vieläkin lennokkaampia juttuja irrotti tieto
lentoyhteyksistä:

”Pohjalaiset kARRÄÄVÄT viinaa vuokratkoneella
Uumajasta Ruotsista — Wasawings lensi ensim-
mäisen konjakkikeikan keskiviikkona.” (Helsingin
Sanomat 6. 4.)

”Viinalennoilla rajua kysyntä — lähtijöitä Helsin-
gistä ja jopa Joensuusta asti.” (Ilta-lehti 10. 4.)

”Kuin uusi Berliinin saarto — viinailmasilta
pelaa rasvattuna — uusia yrittäjiä mukaan.” (Ilta-
lehti 9. 4.)

”Seura kävi viinalennolla Uumajassa — lentoko-
neessa on tunnelmaa.” (Seura 19. 4.)

Lennätyksien laajentuessa asia rupesi näräs-
tämään tulliviranomaisia:

”Konjakkilentojen luvallisuus selvitetään —
Oulun piiritullikamarin johtaja Mauno Partanen
sanoo, että konjakkilentoihin liittyy paljon kyseen-
alaisuuksia.” (Liitto 25. 4.)

Juuri ennen lakon päättymistä lennot
Oulusta ehdittiinkin keskeyttää. Siihen men-
nessä Wasawings oli ehtinyt kuljettaa yli 500
matkustajaa (Kalevala 28. 4.).

Ruotsin lisäksi Leningradiinkin ehdittiin
ennen lakon loppumista, ja Matkarengas Oy
houkutteli turisteja Mallorcalle kysymällä:
”Janottaako!” (Ilta-lehti 11. 4.).

Ulkomailta hankittujen, omaan kulutukseen
tai salakauppaan joutuneiden alkoholimäärien
kannalta matkailu ei liene ollut täysin merki-
tyksetön tekijä. Jälkeenpäin esitettiin arvio,
jonka mukaan Haaparannassa tehtyihin ostok-
siin käytettiin 80 miljoonaa markkaa (Lapin
Kansa 30. 4.). Pääasia oli kuitenkin toisille
näyttämisen ja urheiluhenki:

”Reissun jälkeen voi kehaista käyneensä viina-
kaupassa lakosta huolimatta.” (Viljo Kainulainen,
Savon Sanomat 21. 4.)

”Tämä on parasta mitä ihmiselle voi sattua,
tuumi eläkeläinen Voitto Viitamäki astuessaan
koneeseen. — Tämä on sitä oikeata elämää. Tehdä
vähän pätkähullua mutta nauttia siitä.” (Ilta-lehti
13. 4.)

Eräille tulivat vertauskohdaksi mieleen
perin sotaiset muistot:

”Janokin saa näköjään suomalaiset marssimaan
yhtenä miehenä ja naisena rajalle ja rajan taa.
Menossa on sama reipas henki kuin muinaisessa
metsämarssissa. Nyt vain ei taivalleta jalan reppu
pykälässä. Nyt eväät saadaan vasta paluumatkalle.
Pösöt pösöissään ajavat kohti maailman rauhalli-
sinta rajaa Kuopiosta, Helsingistä, Turusta ja
Tampereelta.” (Liitto 13. 4.)

Jokunen soraääni häiritsi tätä yhtenäisyyden
ja isänmaallisuuden nousua:

”Mongolit itäisen rajan takaa tulevat naamat
punoittaen monen tunnin matkan takaa hakemaan
viinaa. Suomalaisuutta aidoimmillaan.” (Ilta-lehti
11. 4., yleisönosasto)

Ja vahingoniltoa riitti niitä viimeisiä onnetto-
mia kohtaan, jotka kuljettuaan täysin viinakas-
sein tullin punaisen linjan kautta saivat kuulla
lakon loppumisesta: ”Piti pilata tämäkin
ilo . . .” (Ilta-Sanomat 29. 4.).

”Poliisin paras ystävä”

Lakon mahdolliset vaikutukset poliisin työ-
hön ja katukuvaan nousivat keskusteluun jo
pari viikkoa ennen lakon alkua. Tällöin voitiin
nojautua tutkimustuloksiin, joita oli saatu
Alkon myyjien lakosta vuonna 1972:

”Poliisi muistelee kaiholla tuota ihanaa kevättä.
Räyhävillet eivät antaneet aiheutta hälytyksiin:
pidätykset vähenivät puolella normaalista.” (Ilta-
lehti 8. 3.)

Samat tiedot olivat laajalti esillä lehdistössä
ja synnyttivät odotuksia katukuvan siistiyty-
misestä ja poliisin työn keventymisestä. Nämä
odotukset osoittautuivat oikeiksi tälläkin ker-
taa. Uutiset eri puolilta maata kertoivat koko

lakon ajan järjestysohjelmien tuntuvasti vähenneen:

”Alkon lakko näkyy: Poliisin työ väheni, putkia jopa tyhjinä.” (Helsingin Sanomat 31. 3.)

”Kuiva pääsiäinen siisti maan.” (Helsingin Sanomat 9. 4.)

”Keskiolut ei ole mellakkajuoma — pahoinpitelyt ja ryöstöt vähentyneet.” (Uusi Suomi 13. 4.)

”Alkon lakko on poliisin paras ystävä.” (Helsingin Sanomat 27. 4.)

Täysin varauksettomasti poliisi ei kuitenkaan halunnut tätä vallitsevaa näkemystä hyväksyä. Jotkut olivat huolissaan ennen lakkoa hamstrattujen juomien käytöstä:

”Kotihälytyksiä tulee varmasti enemmän kuin yleensä. Nuoriso taas saattaa mellastaa kaduilla ja harrastaa ilkivaltaa, ylikonst. Matti Suikkari Rautman poliisista veikkailee tulevan viikonlopun näkyviä.” (Turun Sanomat, Uusi aika 30. 3.)

Lakon loppuminen synnytti vielä vahvempia epäilyksiä:

”Hulinavappu tulossa, arvioivat monet viranomaiset lauantaina kuultuaan Alkon lakon loppumisesta.” (Helsingin Sanomat 28. 4.)

”Hyvinkään poliisi on lakon päättymisestä hyvin vihainen. — Päätös kertoo täysin piittaamattomasta suhtautumisesta järjestyksen pitoon. Totta kai me työmme hoidamme, mutta jokainen voi mielessään kuvitella, millainen vappu nyt on tulossa.” (Hyvinkään Sanomat 30. 4.)

Mutta vaikka ”juopumispidätykset lisääntyivät heti ja viime viikkojen hiljaiselo loppui” (Helsingin Sanomat 30. 4.), huolet vapun suhteen osoittautuivat liioitelluiksi. ”Ihan tavallinen vappu”, otsikoivat useat lehdet eri puolilla maata. Ainoa poikkeus oli ”Hurja vappu Varkaudessa” (Varkauden Lehti 3. 5.).

Lakon vaikutuksiin terveydenhoidon kannalta kohdistettiin selvästi vähemmän huomiota kuin järjestyksenpitoon. Lukuun ottamatta korvikejuomiin liittyviä riskejä lakon terveydellisiä vaikutuksia käsiteltiin vain harvassa jutussa:

”Alkon lakko paljastaa piilevän alkoholismien: Suomessa on noin 300 000 alkoholin suurkuluttajaksi luokiteltua juojaa. Myrkytystietokeskuksen

johtaja dosentti Jussi Wilska sanoo, että lakon aikana paljastuu kaikissa yhteiskuntaryhmissä piiloalkoholismia.

Hän uskoo, että tämä näkyy kohta myös lääkäreiden vastaanotoilla. Ihmiset menevät hakemaan unettomuuteensa ja hermostumiseensa rauhoittavia ja unilääkkeitä.” (Kansan Uutiset 12. 4.)

”Viina vapaaksi”

”Kun puheet viinan puutteesta eivät enää ole tuntuneet vitsikkäiltä, on juttu kääntynyt suomalaiseen alkoholipolitiikkaan.” (Itäväylä 18. 4.)

Ensimmäiset vapaampaa alkoholin saantia puoltavat kirjoitukset ilmaantuivat lehtien yleisönosastoihin lakon kestänyttä vajaat pari viikkoa:

”Pulmasta pääsisi eroon vallan yksinkertaisesti. Viinan myynti on sallittava kaikissa elintarvikeliikkeissä. Tiedän kyllä mitä sanotaan: Suomen kansa sortuu alkoholiin, jos viinaa saa joka kaupasta. En usko heitä. Suomen kansa on sitkeä, eikä se ole sortunut ennenkään, vaikka koettelemuksina ovat olleet vainolaiset ja nälkävuodet, tuulet ja tuiskut. Me keitämme kyllä myös viinapullot valintamyymälöiden hyllyillä.” (lukijan kirje, Helsingin Sanomat 11. 4.)

Tosin juuri ennen lakon alkua alkoholipolitiikan liberalisoiminen oli ollut esillä parissa yhteydessä. Åbo Akademin oppilaskunta järjesti päivää ennen lakkoa alkoholiasioista keskustelutilaisuuden, jossa liberalisointiin suhtauduttiin varovaisen myönteisesti:

”Trots att de flesta i panelen var negativt inställda till ett totalt frisläppande av spriten var dock alla ense om att en liberalisering av alkoholpolitiken vore önskvärd, men hur detta i praktiken skulle ske kunde ingen ge direkt svar på.” (Åbo Underrättelser 30. 3.)

Kauppiasviesti kyseli puolestaan kauppiailta suhtautumista viinin vähittäismyyntiin. Hieman arveluttavana haastatellut tätä mahdollisuutta pitivät, mutta ”miksikäs ei, kunhan ehdoista sovitaan” (28. 3.).

Näkyvämmän aihe nousi esille sen jälkeen, kun Jörn Donner oli käsitellyt Alkoa ja alkoholipolitiikkaa palstallaan:

”Eftersom Alko fungerar på ett konsumentvänligt sätt, och dessutom i kontrast till sin egen målsättning, vore det kanske värt att föreslå en nedskrotning av monopolet när det gäller annat än spritdrycker. Staten skulle ändå kunna få sina skatteinkomster.

Jag vet att detta troligen inte är ’politiskt möjligt’, som man säger i detta landet, men förmodar också att de lukrativa politiska posterna inom Alko och dess förvaltningsråd utgör en inte ringa motivation för att behålla status quo och negligera legitima konsumentintressen.” (Hufvudstadsbladet 12. 4.)

Donnerin loppuvetoa lainasivat sittemmin useat lehdet:

”Vi har lika dåligt urval viner som urvalet politiker. Man säljer standardmärken i standardflaskor. Men politikerna kan vi välja bort, inte Alko. Tyvärr.”

Tämän jälkeen kannanotot vapaamman alkoholipolitiikan puolesta jyrkentyivät sekä yleisönosastoissa että useiden lehtien artikkeleissa:

”Viina jo vapaaksi — Alkon kanta näyttää olevan, että ihmiset ovat niin tyhmiä, ettei heille uskalla viinaa vapaasti myydä.” (lukijan kirje, Helsingin Sanomat 25. 4.)

”Kansan suuri enemmistö olisi kuitenkin kypsä vapaampaan alkoholipolitiikkaan.” (Matti Saari, Apu 19. 4.)

”Keskioluen vapautus oli oikeaa monopolin purkamista. Mietojen rypäleviinien vapautus kaikkiin elintarvikemyymälöihin on luonteva seuraava askel. Valtion Alko voisi hoitaa vielä jonkin aikaa väkevien viinujen myyntiä. Alkolle kuuluvat myös sen suosimat makeat epäaidot viinit ja karkkilikööri, jotka pelkinä juovutusjuomina ovatkin kauhistus viisaalle alkoholipolitiikalle.” (Helsingin Sanomat 22. 4.)

Vaikka liberalisointivaatimukset olivat alkoholipoliittisten kannanottojen pääasiallinen sisältö, yleisönosastoissa tuotiin toisinaan esiin myös vastakkaisia näkemyksiä. Raittiusmielinhän voi tehdä lakon myönteisistä vaikutuksista johtopäätöksen, että viinakaupat kannattaa pitää aina kiinni:

”Ei ole ollut rahaa alkoholiin ja hyvin vähän sitä

käytänkin. Olen joutunut kärsimään ympäristön alkoholismista, joten minun puolestani putiikit saa panna kiinni kokonaan.” (Uusimaa 27. 4.)

Laajemmin tämä näkemys ei kuitenkaan ottanut tulta. Ilmeisesti ymmärretään, että myönteiset vaikutukset eivät olisi pysyviä.

”Pysyköön kiinni vaikka juhannukseen”

Kaikkien edellä tarkasteltujen teemojen ohella lehdistön päällimmäisenä kiinnostuksen kohteena oli se, mitä ihmiset lakosta arvelivat ja miten se vaikutti heidän elämäänsä. Ihmisten näkemyksiä tiedusteltiin katugallupeissa ennen lakkoa ja sen aikana; yleisönosastot täytyivät lakkoa koskevista kannanotoista. Painopiste oli tavallisten ihmisten näkemyksissä; julkkishaastatteluja tehtiin varsin vähän.

Muutamit lehdet järjestivät ”kuuman linjan”, jonka välityksellä lukijat voivat saada kannanottonsa puhelimitse lehden palstoille.

Edellä on todettu, että yleisönosastoissa lakolaiset eivät yleensä saaneet tukea työtaistelulle; heidän vaatimuksiaan pidettiin liiallisina. Yhtä selkeä oli suhtautuminen itse lakoon: Vahva enemmistö oli sitä mieltä, että lakosta ei ole ainakaan haittaa. Perustelut suhtautumiselle olivat sen sijaan varsin monivahteisia:

”On aivan oikein, että ovat lakossa, katukuva pysyy siistinä. Nyt ovat nenänvalkaisupäivät. Itse pärjään hyvin, kaapista riittää juhannukseen ja vaikka joulun. Toivottavasti ovat pitkään kiinni.” (Iltalehti 19. 4.)

”Kutkuttaisi, kun olisivat vapun kiinni, ja vappu olisi todellinen simajuhla.” (Iltalehti 19. 4.)

”Lakko saa kestää vaikka kuinka kauan, nyt rahat menevät ruokaan. Viina on Suomen kansan vitsaus.” (Iltalehti 19. 4.)

”Jokaisen luulisi pärjäävän, kun ravintolat ovat auki ja viiniä voi tehdä itse.” (Iltalehti 19. 4.)

”Itse olen jo tienannut kun olen myynyt ulkomaantuomisia.” (Ilta-Sanomat 19. 4.)

”Olkoit kiinni vaikka ikuisesti. Niillä on nyt hyvät palkat ja edut.” (Ilta-Sanomat 19. 4.)

”Lakko ei pure meikäläiseen. Haetaan vaikka Ruotsista tai otetaan sen verran harvemmin.” (Ilta-Sanomat 19. 4.)

Katukuvan siistiytyksen, raitistumisen

hyötyjen, myyjää kohtaan tunnetun kaunan, odottamattomien lisäansioiden ja olemassa olevien alkoholinsaantimahdollisuuksien lisäksi viitattiin avioelämän iloihin:

”Alkon lakosta on ollut suurta iloa minulle. Mieheni käytti runsaasti alkoholia ja kykeni rakastamaan minua vain pari kertaa kuussa. Nyt hän on ollut kolme viikkoa kuivilla ja nyt rakastetaan kaksi kertaa viikossa. Kauan eläköön lakko!” (Ilta-Sanomat 23. 4.)

Kuumat linjat

Tuomalla laajasti esiin ihmisten näkemyksiä ja kannanottoja lehdistö pyrki tekemään lakosta koko kansan asian. Eräänlainen tiivistetty yhteenveto ihmisten suhtautumisesta lakkoon saadaan tarkastelemalla kuumien linjojen julkaistua sisältöä. Niissä neljässä lehdessä, joissa julkaistiin eniten vastauksia, lukijoille osoitetun kysymyksen sanamuoto oli hieman erilainen; kyse oli kuitenkin kaikissa tapauksissa suhtautumisesta lakkoon. Useimmat vastaukset ottivat kantaa lakon oikeutukseen ja siihen, saako lakko jatkua vai pitäisikö se saada loppumaan. Lisäksi eräät vastaajat esittivät käsityksiään alkoholipoliitikasta. Yhteenveto vastauksista on taulukossa 1. Luvut perustuvat tulkintoihin, jotka eivät ole täydellisen luotettavia, mutta tulkintaerimielisyydet eivät vaikuta taulukon yleiskuvaan.

Taulukon luvut tuovat esiin sen, mikä edellä on jo tullut todetuksi: Lakkoa ei pidetä oikeutettuna, mutta siitä ei myöskään katsota olevan haittaa. Vastauksia lukiessa syntyy vaikutelma, että Suomessa on tosiaan paljon pieni-palkkaisia ja huonoissa olosuhteissa työtään tekeviä. Monien elämässä alkoholilla ei ole kovin suurta merkitystä. Kun he vertaavat omaa asemaansa Alkon myyjien tilanteeseen, nämä näyttävät hyväosaisilta. Kateus pilkistää esiin monista vastauksista. Vähemmistö pitää puolestaan lakkoa oikeutettuna, viitaten lähinnä siihen, että toisten on turha kadehtia myyjien yritysmieltä ja suurta järjestäytymisestä.

Vaikka asiaa ei varsinaisesti kysytykään, osa vastaajista otti kantaa alkoholikaupan järjestelyihin. Etelä-Suomessa liberalisointivaatimukset olivat enemmistönä, mutta Pohjan-

Taulukko 1. Yhteenveto neljän sanomalehden kuuma linja -vastauksista huhtikuussa 1985

	Ilta-Sanomat 18. 4.	Ilta-lehti 18. 4.	Ilkka 25. 4.	Uusi-maa 27. 4.
Alkon myyjien lakko				
— ei ole oikeutettu	48	22	19	22
— on oikeutettu	10	1	2	5
— lakko jatkukoon!	25	22	18	5
— kaupat auki!	3	3	2	—
alkoholin saantia				
— liberalisoitava	6	4	2	6
— tiukennettava	1	1	8	3
julkaistuja kannanottoja kaikkiaan				
	73	34	49	30

maalla selvästi useammat vastaajat olivat raitiusmielisiä ja tekivät lakon myönteisistä vaikutuksista päätelmän, että alkoholin saantia voisi pysyvästikin kiristää.

Esitettyjä lukuja voi verrata eräisiin lakon aikana ja välittömästi sen jälkeen tehtyjen mielipidetiedustelujen tuloksiin. Taloustutkimus Oy:n lakonaikaisen tiedustelun mukaan noin 60 prosenttia vastaajista piti lakkoa epäoikeutettuna ja saman verran oli niitä, joiden mielestä lakosta ei ollut haittaa (Apu 19. 4.). Suomen Gallupin omnibus-kysely pian lakon jälkeen antoi tulokseksi, että suunnilleen neljä viidennestä vastaajista piti lakon vaikutuksia sekä vastaajan että hänen perheensä kannalta yhdentekevinä ja runsas kymmenes piti niitä suotuisina (Holmila 1986). Näiden asioiden osalta kuumien linjojen antama kuva vallitsevista mielipiteistä vastaa väestön näkemyksiä.

Alkoholipoliittisia kannanottoja Suomen Gallup on tiedustellut viimeksi helmikuussa 1984 ja lokakuussa 1985. Molemmilla kerroilla puolet vastaajista piti nykyisiä alkoholipoliittisia rajoituksia sopivina ja runsas neljännes halusi tiukentaa niitä. Väljentämisen kannalla oli 19 prosenttia vastaajista (Alkon hättävälitusten tiedote 26. 11. 85). Tässä suhteessa julkisuuden luoma kuva, etenkin kun kuumien linjojen lisäksi otetaan huomioon lehtien artik-

keleissa esitetyt liberalisointikannanotot, poikkeaa selvästi väestön mielipiteistä.

Lehdistön alkoholiongelma

Olen edellä tarkastellut Alkon lakkoa koskevaa lehtikirjoittelua siinä ilmenevien teemojen kannalta. Näkökulma voidaan kuitenkin suunnata myös toisin: Mitä kirjoitukset kertovat suhtautumisesta alkoholiin? Millä tavoin alkoholiin liittyvät asiat jäsentyvät ja värittyvät niin kirjoittajien kuin lukijoiden mielissä?

Mieleen tulee kaksi sellaista lehdistön toiminnan piirrettä, joita luonnehtien voi päästä käsiksi tämänkaltaisiin ”toisen asteen merkityksiin”. Ensinnäkin voi kiinnittää huomiota siihen, millainen tuntuma tai kosketuspinta lehdistöllä on kuvaamiinsa ilmiöihin; siis mitä tietolähteitä käytetään, ketä haastatellaan, kenen näkemyksistä ja tuntemuksista tehdään selkoa. Toiseksi kannattaa eritellä lehdistön käyttämää retoriikkaa, siis niitä tapoja, joilla se pyrkii tavoittamaan lukijansa, kiinnittämään heidän huomionsa ja vangitsemaan heidän mielenkiintonsa. Tämänkaltaisen pyrkimys on etenkin kaupalliselle lehdistölle luonnollinen ja välttämätön. Millaisia tyylilajeja ja tehokeinoja lehdistö käyttää kirjoittaessaan alkoholiin liittyvistä asioista, millaisiin veto-omuksiin se turvautuu?

Nämä molemmat lehdistön toiminnan piirteet ovat osa vallitsevaa ammattikäytäntöä, jutunteon ja aiheen käsittelyn tavanomaista rutiinia. Toimittajalle ne ovat valmiina olemassa, kun hän ryhtyy tekemään juttua. Ja koska lehdistö on tiiviissä yhteydessä lukijoihinsa ja riippuvainen näiden mielenkiinnosta, nämä piirteet heijastavat myös niitä kulttuurisia odotuksia, joiden varassa ihmiset suhtautuvat alkoholiin yleensä, lakkoon erityisesti.

Saadakseen tietoja lakosta lehdistö kääntyi lähinnä viranomaisten puoleen. Edellä olemme havainneet, että Alko ja poliisi olivat keskeisimmät tietolähteet. Sosiaali- ja terveysviranomaiset olivat vähemmän esillä, valtiovarainministeriö tuskin ollenkaan. Tutkijoiden haastattelut ja tutkimustulokset täydensivät tätä lakon ”virallista” kuvaa, kuten myös panimoiden ja ravintola-alan yritystaloudelliset lausunnot.

Yhdestä lehdistön näkökulmasta katsoen

alkoholiasiat ovat siis valtiollisen tason asioita, joita hoitelevat pääasiassa viranomaiset. Jäsentynyt kuva alkoholin valtiollisuuden luonteesta, esimerkiksi eri viranomaisten toimivaltasuhteista, lehdistöltä kuitenkin näyttää puuttuvan. Oli poikkeuksellista, että tällaisia asioita ylipäänsä pohdittiin.

Mutta lakon virallisen kuvan lisäksi lehtikirjoittelussa painottuu voimakkaasti tavallisten ihmisten näkökulma. Ihmisiltä tingattiin kannanottoja lakosta, yleisönosastot täyttyivät mielipiteistä. Aprillipäivä osui sopivasti lakon alkuun, ja puolen tusinaa lehteä käytti tilaisuutta hyväkseen:

”Millä muulla ihmisillä on aprillipäivänä enemmän höynäytetty kuin viinan saannin helpponemisella tai halpenemisellä? Ja aina onnistuu, epäilen.” (Tuulaliina Varis, *Kansan Uutiset* 5. 4.)

Myös lakkolaisten kuvaa sävyttivät monet yksittäisten myyjien haastattelut. Julkkishaastattelut olivat sen sijaan poikkeuksellisia. Tavallisen ihmisen näkökulmaa tavoittelivat myös lukuisat reportaasit pimeän pullon hankinnasta ja ulkomaanmatkoista, samoin juttujen sananvalinnat ja käytetty kieli: Viina on suomalaisessa lehtikielessä alkoholijuoman synonyymi, viinakauppa istuu siihen paremmin kuin alkoholiliike.

Paradoksaalista tässä on se, että lehdistön laaja kiinnostus ja kansanomaisuutta tavoitteleva suhtautuminen lakkoon ei ollenkaan vastannut ihmisten käsityksiä lakosta. Väestön valtaenemmistön mielestä lakko oli yhdentekevä tai siitä ei ollut ainakaan haittaa. Lehdistön kiinnostuksen totesi mm. Erik Wahlström:

”En yrkesgrupp som i varje fall är övertygad om att strejken är en dramatisk och farlig händelse är journalisterna.” (*Hufvudstadsbladet* 11. 4.)

Wahlströmin haastattelema tutkija Klaus Mäkelä selittää tämän ristiriidan korostamalla sitä, että alkoholi on Suomessa tärkeä kulttuurinen myytti, vaikka sen merkitys useimpien ihmisten arkielämässä onkin vähäinen.

Lehdistöllä on silti oma merkittävä osansa myytin ylläpitämisessä. Kun lukee ja katselee lakkoa koskevaa lehtiaineistoa, siinä ei voi olla erottamatta eräänlaista pingottuneisuuden ja

lian yrittämisen makua, muuallakin kuin ilta-päivälehdissä.

Asiaan kiinnitettiin huomiota myös lakon aikana:

”Kun alkoholia kuitenkin ravintoloista saa, ryyppäävä kansanosu suhtautuu puuhailuun varsin välinpitämättömästi(. . .). Tämä näkyy mm. siitä, että aluksi vilkas lakon vastainen kirjoittelu lehtien yleisönosastoissa on laantunut.” (Veikko Ylijääski, *Ilta-Sanomat* 18. 4.)

Ihmisten mielenkiinnon väljähtyminen saattaa olla syynä siihen, että kuumia linjoja ryhdyttiin järjestämään.

Asiat pyrittiin joka tapauksessa sanomaan mahdollisimman isosti. Kenties lukijallekin on välittynyt tämä vaikutelma edellä esitetyistä lainauksista. Otsikot olivat isoja, niiden sisältö kärjistetympi ja toisinaan päinvastainen kuin se, mitä uutistekstissä sanottiin. Esimerkiksi Alkon varastojen täyttymisen uhkaa dramatisoitiin yleisesti. Lakon rinnastamista kieltolakiin, Berliinin saartoon ja jopa jatkosodan alkamiseen voi hyvin pitää hieman yliampuvana. Juttujen kuvitus oli toisinaan varsin dramaattista, ja lehdistöllä oli taipumus esittää määrälliset arviot lakon vaikutuksista pikeminkin ylä- kuin alakanttiin, etenkin otsikoissa. Lakon innostamat lähemmäs neljäkymmentä pilapiirrosta kenties ansaitsisivat oman tarkastelunsa; itse en osannut niiden rappioalcoholisteista, keittopuuhiissa viihtyvistä miehistä ja Nasse-sedistä innostua. Varsinaisiin

absurditeetteihin ei juuri ylletty, mutta julkisuuteen pääsi kyllä sellainen pakinauutisanka, että Koskenkorvan alkoholiprosentti nostettaisiin lakon aiheuttamien menetysten takia 45:een ja votkan 52:een (*Kaleva* 24. 4.).

Tiivistäen: Suomalaisen lehdistön tapaa käsitellä lakkoaineistoa ja vedota lukijoihin voi kutsua paisuttelun retoriikaksi. Sen hallitseva tyylikeino on liioittelu, hyperbola. Ei lehdistössä suhteessa tietenkään täysin yksin ole. Myös poliisilla ja sosiaaliviranomaisilla näyttää olleen taipumusta lakon vaikutusten liioitteluun. Alkoholin käyttäjien joukossa on epäilemättä monia, joille kaikki alkoholiin liittyvät asiat ovat yhtä tärkeitä kuin lehdistölle. Vielä enemmän on niitä, joille viina on voiman ja vapauden väkevä symboli. Lehdistön lakkokirjoittelu sai epäilemättä vastakaikua kaikkien näiden lukijoiden mielissä. Mutta samalla se paisutteli asioita ja antoi virheellisen kuvan väestön alkoholipoliittisista mielipiteistä. Suomalaisella lehdistöllä näyttää olevan ikioma alkoholiongelmansa, ei välttämättä henkilökohtainen.

Kirjallisuus

Holmila, Marja: Väestön käsitykset Alkon lakosta vuosina 1972 ja 1985. *Alkoholipolitiikka* 51 (1986): 1, 18—26

Murto, Lasse & Niemelä, Jorma: Alkon lakko, korvikkeet ja raitistuminen. *Alkoholipolitiikka* 50 (1985): 4, 187—191.

English Summary

Juha Partanen: Lehdistön kuva Alkon lakosta 1985 (The Press Image of the Alko Strike 1985)

The sales personnel in the retail stores of the Finnish Alcohol Company were on strike from 29 March to 27 April 1985. The restaurants were open and medium beer was available as usual.

The Finnish press gave ample coverage to various aspects and consequences of the strike. The course of negotiations was followed closely, and the State was identified as the main loser because of the reduced revenue from alcohol sales. Neither the general public nor the newspapers felt that the

strike was justified, considering the salary level of the sales personnel and the requirements of the job. Yet the people felt that the strike was harmless and even beneficial in view of the improved public safety and health. The police gave expression to its satisfaction for the diminished work load. Some anxiety was felt about the use of surrogate drinks. The press reported and participated in attempts to obtain liquor from the black market and from the neighbouring countries by bus, car, ferry and air. Towards the end of the strike demands for a more liberal alcohol policy were increasingly voiced.

These, however, do not seem to correspond to the prevailing attitudes among the population as shown by the available extra-media data.

The outstanding features of the press coverage of

the strike were frequent exaggeration and a somewhat strained effort to make the strike a common cause for the whole people.

Alkoholipolitiikka Vol. 51: 27—38, 1986